

VAN OVER HET GRAF

»PRIVÉ-DOMEIN«

NR. 165

VLADIMIR PETSJERIN
VAN OVER HET GRAF

UIT HET RUSSISCH VERTAALD,
GEANNOTTEERD EN VAN EEN NAWOORD
VOORZIEN DOOR TOM BEKMAN

AMSTERDAM • UITGEVERIJ DE ARBEIDERSPERS

Copyright bezorging © 1990 Tom Eekman
Copyright Nederlandse vertaling © 1990
Tom Eekman/b. v. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam
Omslag: Kees Kelfkens en Marjo Starink

ISBN 90 295 3388 9 / CIP

INHOUD

1812. Mijn eerste herinneringen 9
1815. Odessa. In kazernes 11
    Ontwaken 14
    Vanaf de Monte-Pinchio 16
Wensen voor een betere wereld 17
    Mijn roman 18
    Vader en moeder 29
    1823–1825 32
Een episode uit het Sint-Petersburgse leven (1830–1833) 39
    Vlucht uit Zürich 46
    De reis naar Metz en wat daarop volgde 52
    Enkele dagen vóór mijn verblijf in Zürich 57
    De reis van Metz naar Luik 61
    Luik 67
Een apostel van het communisme en ‘De samenzwering van
    Baboef’ 72
    Mare over kapitein Fiott en zijn bediende 77
    McNally & Co. 89
    Keerpunt 92
    Hopeloos! 99
    Fourdrin–Lequointe–Potocki 110
    Legende van de monnik en de demon 119
George Sand. Michelet. Religion Saint Simonienne 123
    De angst voor Rusland–de roman van het leven 130
    Woestijn en vrijheid 139
    Luik (1838–1840) 147
Zalig zijn zij die naar de waarheid hongeren en dorsten!!! 152
    Luik (1840) 155
    Opname in de redemptoristenorde 162
    Het novitiat (1840–1841) 168
De paus van Rome en de Russische generaal von Berg 174
    De eerste preek 180

Verhuizing naar Engeland (1844–1845)	183
Falmouth	189
De memoires van over	
het graf van Vladimir Sergejszoon Petsjerin	192
Falmouth (1845–1848)	198
Londen (1 mei 1848)	205
Londen. Van mei tot augustus 1848	209
Aanvullingen	216
Nawoord	220
Noten	225
Personenregister	237

Dublin, 13 oktober 1865

Beste neef!

Weet je wel wat je van me vraagt? Niet meer en niet minder dan dat ik je mijn biografie in enkele boekdelen toestuur. Het lijkt niet zo'n toer om vluchtig de hoofdfeiten van mijn leven te schetsen, maar hoe beschrijf je de geleidelijke, langzame, gecompliceerde ontplooiing van je innerlijk leven? Hoe rafel je de dunne, tere gedachtendraden uiteen die door de onverbiddelijke logica van het leven zo stevig verstrengeld zijn? Dat is bijna zo iets als een hele geschiedenis der filosofie schrijven! Dat vergt tijd en geduld. Het vorig jaar ben ik begonnen mijn herinneringen te boek te stellen; maar ik ben ermee gestopt. Misschien begin ik er opnieuw aan. Om aan je wens en die van je vrienden te voldoen stuur ik je vandaag twee fragmenten daarvan—als een voorproefje. Voor de rest is nog veel tijd en geduld nodig.

Wij gingen wonen in het pas op de Turken veroverde fort Kilia. Mijn vader was toen eerste luitenant van het Jaroslavlse infanterieregiment. Ik was net vijf jaar. Onze woning was in een Turks huis recht tegenover de poort van het fort, aan de Donau-kant. Daar stond ik vaak op het bastion uit te kijken: onder de muur stroomde de Donau, en daarin zwommen onze twee zwanen. Aan de overkant strekte zich een groen veld uit waarin een witte tent stond; ervóór zat een Turks officier met lange pijp. Ik zie het nóg voor me: bij de tent liepen soldaten af en aan. Dat was de uitwisseling van krijgsgevangenen. Wij hadden één grote kamer met diepe kasten langs de hele muur; in een van die kasten werd ik te slapen gelegd.

Daar zat ik op een Turkse divan met een griffel in de hand; vader gaf me zelf lees- en schrijffles. Het eerste boek dat ik in handen kreeg was Hübners *Honderdvier bijbelverhalen*. De geschiedenis van Jezus' dood maakte bijzondere indruk op me. De zon werd verduisterd—de aarde beefde—de doden verrezen uit hun graven—de voorhang in de tempel scheurde—dat tafereel trof mij tot in mijn ziel, een heilige siddering liep over mijn hele lijf en mijn haren rezen te berge. Ik geloof dat ik sindsdien nooit meer, zelfs niet in mijn stormachtigste jeugdjaren, zulke sterke gevoelens heb ondergaan. Een van mijn dromen uit die periode was te sterven voor het heil van het volk en mijn moeder aan de voet van mijn kruis te zien staan. Zo kunnen prille indrukken van invloed zijn op je hele leven.

Ik las trouwens, behalve de *Bijbelse verhalen*, alles wat ik maar te pakken kreeg. Vader had maar een klein aantal boeken: de drama's van Kotzebue en de romans van mevrouw Genlis. En daar in fort Kilia betrad ik voor het eerst de planken. Een klein Donau-eskader bracht bij ons de winter door. De marineofficieren bouwden die winter een klein fort en daarbij een theater. In een stuk van Kotzebue moest een kind van mijn leeftijd voor-

komen, en ik werd daarvoor uitgekozen. Ik kwam op, sprak de uit het hoofd geleerde woorden en verdween achter de coulissen, waar ik beloond werd met twee krakelingen. Behalve vader had ik nog een leraar—een vlootofficier met een houten been, de eerwaardige en onvergetelijke Zaleski, die me schrijven en het tekenen van neuzen en ogen geleerd heeft.

Op een goede ochtend klonk er kanongebulder van alle vestingen, zodat al onze ruiten trilden. Daarmee werd verkondigd dat de Fransen uit Rusland verdreven waren.

De regimentsarts Sommer (een Duitser natuurlijk), die over moeders gezondheid waakte, zei eens tegen haar: 'Dat kind wordt een dichter of een toneelspeler.' Ook een profeet! Ofschoon hij er misschien toch niet helemaal naast was. Ik was inderdaad een dichter—niet in verzen, maar in het leven. Onder goddelijke inspiratie heb ik een lang dichtwerk geconcipieerd en uitgewerkt, waarvan ik, volgens alle regelen der kunst, de volledige eenheid heb weten te handhaven. Ondanks de bonte rij van gebeurtenissen wordt mijn leven door één idee beheerst: mijn onoverwinnelijk geloof in de onzichtbare kracht die mij naar het Westen geroepen heeft en mij nu, langs onnaspeurlijke wegen, naar een verheven doel leidt, waar alles opgelost, alles verklaard en bekroond zal worden.

Ik ben ook toneelspeler geweest. Alle mogelijke rollen heb ik gespeeld. Zo was ik klerk bij de 'Tijdelijke Commissie voor het vereffenen van oude rekeningen en financiële zaken' bij de Blauwe Brug, maar werd gearresteerd wegens werkverzuim: ik had zitten pimpelen met ondervandrigs van de garde. Later verkaste ik ineens naar een vijfde etage in de Gorochovajastraat, waar ik als arme student woonde en een kluizenaarsbestaan leidde. Ook was ik lid van de professorenraad en *bijna* hoogleraar aan de Moskouse universiteit. Ik heb als dakloos bedelaar door Frankrijk gezworven—ik heb was verkocht in de straten van Luik in België—ben secretaris geweest van een Engelse kapitein, waarmee ik vijf frank per week verdiende—en ten slotte ben ik republikein van de school van Lamennais geweest, communist, saintsimonist, en zendeling-prediker. Nu ben ik waarschijnlijk aan mijn laatste rol begonnen, de beste van allemaal en het dichtst bij mij ideaal: ik werk met zusters in een ziekenhuis en dien samen met hen de lijdende mens.

Wat bracht echter dokter Sommer ertoe die voorspelling

over mij te doen? In Odessa werd ik meegenomen naar de schouwburg. Daar werd *Oedipus in Athene* van Ozerov¹ opgevoerd. Ik herinner mij nog het begin:

Verwijl, o teed're dochter van een slechte vader
 En zwakke stut van 'n jammerlijke blinde!
 Van smart en ramspoed kan 'k geen kracht meer vinden...

Ik moet hier opmerken dat *niets mij spoorloos is voorbijgegaan*. Een of ander boekje, wat verzen, twee of drie woorden die ik toevallig opving, konden een heel sterke indruk op me maken en bepaalden soms hele perioden van mijn leven. Thuisgekomen van die voorstelling sloeg ik een shawl van moeder om mijn schouders en schreed ik de kamer op en neer als de Griekse vorst. Verheven denkbeelden over theatrale rechtspraak warrelden in mijn brein. Ik wilde een rechtvaardig monarch zijn—onschuldigen vrijspreken en de ketenen van gekerkerden verbreken. We hadden ergens een groot wit schrift, waarin ik die gedachten trachtte op te schrijven en te illustreren. Ik tekende een koning met zijn kroon en purperen mantel, op zijn troon gezeten; gevangenen werden hem voorgeleid, die hij vergaf en wier boeien hij gelastte los te maken. Sindsdien speelde ik iedere dag óf Griekse vorsten óf het sentimentele drama *Cora en Alonso*. Ik was toen acht jaar oud. Toen al was mijn afkeer van onderdrukkers ontwaakt: ik werd bemiddelaar tussen tirannen en hun slachtoffers.

Daar in Odessa stierf onze regimentscommandant Andrej Karlovitsj Moltrach, een verstokte drinker. Een dichterlijke geest in het regiment bedacht het volgende grafschrift voor hem:

Voorbijganger, vertraag uw stap:
 Draagt u geen fles daar in uw tas?
 Hebt meelij: giet wat in het gras,
 Hier ligt Andrej de dronkelap.

Er had een rouwdienst plaats in de kathedraal van Odessa, met alle officieren in groot tenue. Ook de hertog Richelieu² was er. Vader nam mij mee naar hem toe en *le duc* (zo werd hij in Odessa genoemd) streelde mij over het hoofd: zo ben ik gezegend door een Frans legitimist!

Een welbekend en dierbaar lied
 Roept schimmen op uit het verleden,
 Opdoemend uit een ver verschiet,
 Die door de mist naar voren treden.
 Na stormen op de levenszee
 Zie ik weer de vertrouwde kust,
 Ik hijs mijn zeil, koers naar de ree,
 En volg mijn leid-ster, blij, gerust.
 Het westen, waar de zon naar zijgt,
 Dat is het land van mijn verlangen,
 Het land waar heel mijn hart naar neigt,
 Dat in zijn greep mij heeft gevangen:
 Het westen, groots en glorierijk,
 Met al zijn glans en al zijn luister,
 Een reuzenstrijd-toneel gelijk—
 Die strijd zal ook *mijn* lot bepalen.
 Als koene krijger zal ik fier,
 Met geloof gewapend, zonder dralen,
 Verdrijven d'vijanden van hier,
 Ze treffen met het zwaard van 't woord!
 Zie de banier der vrijheid zwaaien,
 Alom wordt 'n zegezing gehoord,
 Alom de vreugdevuren laaien,
 Tirannen sloegen op de vlucht
 En oorlogen zijn uitgebannen,
 In kerkers wordt niet meer gezocht
 En alle volken: vrouwen, mannen,
 In christenliefde zijn verbonden.
 Waar is de Farao gebleven?
 Met ros en al is hij verzwonden
 In d' Rode zee, daar liet hij 't leven.
 Gerechtigheid zal heersen gaan

ONTWAKEN

In onze loofhut, heilig oord.
De hemel treedt met d'aarde aan,
Hun huwelijk duurt eeuwig voort.
De boze geesten blijven verre,
En aan de hemel, stralend, wijd,
Zal dan verrijzen 'n drietal sterren:
Waarheid, schoonheid, dapperheid.

Augustus 1864

Die verzen bevatten een heel programma. Het zijn de ideeën en dromen waarmee ik Rusland verliet.

Daar boven de heilige koepel is
 Een ster van liefde opgekomen,
 Zij laat een moederlijke blik
 Gaan over haar geliefde Rome.
 Maar soms ook wordt zij bleek en vaag
 Als 'n kerkhoftoorts tussen de bomen
 En zendt slechts 'n doffe straal omlaag
 Over de graven van haar zonen.
 Het groots gezicht op d'eeuw'ge stad
 Wordt dan weer voor mijn blik verhuld
 En 'k duik weer onder in het bad
 Vol droefheid dat mijn leven vult.
 Ik snel naar Napels in de hoop
 Dat aan haar wonderschone kusten
 Ik al mijn narigheid ontloop, –
 Maar ook daar vrienden eeuwig rusten...
 Ach nee, vergeefs ben ik gevluht
 Voor d'eigen ziel, vervuilde bron,
 Hoog naar de Zwitserse ijle lucht,
 De zuilen van het Pantheon.
 Want alle schoon verliest zijn luister,
 De wind steekt op en bolt mijn zeil,
 En in Duitsland – somber, duister –
 Zoek ik nu vol hoop mijn heil

Deze verzen werden, ik geloof in 1835 of 1836, in de *Moskouse Observator* afgedrukt, in het artikel 'Fragmenten van de reis van dr. Fussgänger'.⁴

WENSEN VOOR EEN BETERE WERELD
(naar Schiller)⁵

Ach, weg uit dit benarde dal
Waar eeuwig kille nevels hangen.
Maar of 'k de uitgang vinden zal,
De zoete rust, mijn diep verlangen?
Ik zie de verre groene heuvels
Verlokkend met hun bloemen, bomen,
O, waarom heb ik dan geen vleugels
Om in 't beloofde land te komen?
Ik zie de gouden vruchten blinken,
Daar tussen weeld'rig dichte takken,
Geen storm, geen donderslagen klinken,
Geen vorst krijgt eeuw'ge bloei te pakken.
O, hoor het zoete spel van lieren,
Het puur gezang van 't eng'lenkoor,
En op de vleug'len van zefiren
Dringt bloesemgeur hier tot mij door.
Daar wiegt een bootje op de baren,
De schipper is er echter niet!
Maar wees vol hoop, acht geen gevaren,
Vertrouw de wind, de zee die ziet.
Toon nu je moed, verkwist geen woorden,
Je steven zal de golven snijden,
Want naar die wondermooie oorden
Kan 'n wondermooie weg slechts leiden.

In Lipovets, gouvernement Kiev, 1821

*Ihr näht euch wieder
Schwankende Gestalten
Goethe, Faust*

De post bracht een pakje. Waar zou dat vandaan zijn? Uit Zjtomir, van boekhandel Glücksberg. Maar wat kan erin zitten? Dat moeten leerboeken zijn voor de zoon van de commandant van het tweede bataljon van het 35ste Jäger-regiment majoor Petsjerin. Gauw uitpakken en zien wat dit voor leerboeken zijn. Hier zijn ze: het *Discours sur l'histoire universelle* van Bossuet; de *Lettres à Emile sur la Mythologie* van Demontiers; *La Henriade* van Voltaire; en *Émile* van J. J. Rousseau.

Dat was alles. *Émile* was trouwens niet voor mij maar voor mijn leraar, als *handleiding*. Ja—het lot en mijn leraar hadden beschikt dat ik beslist opgevoed moest worden volgens *Émile*. En dat was geen wonder: mijn leraar was ongeveer vierentwintig jaar oud, een er heel aantrekkelijk uitziende jongeman met een klein snorretje en een baardje. Van afkomst was hij een Duitser uit Hessen-Kassel; hij sprak uitstekend Frans. Hij heette Wilhelm Kessmann. Over zijn godsdienst valt niets te zeggen. Wat de politiek betreft, hij was een vurig bonapartist en tegelijk een verwoed revolutionair. Voor zo'n vijftig roebel per maand een huisleraar en gouverneur krijgen, met alles wat erbij hoorde: een die uitstekend Frans en Duits sprak en voortreffelijke manieren had—dat was voor een niet-rijke Russische adellijke familie een buitenkansje!

Ik ging zielsveel van mijn leraar houden. Hij was mijn eerste liefde. Hij raakte ook aan mij gehecht en koesterde een vurige

vriendschap voor me. Hij had me echt lief. God mag weten wat hij van me dacht, wat hij van me verwachtte en wat voor toekomstplannen hij voor mij beraamde. Hier is een staaltje: 'Leer, ontwikkel je,' schreef hij me eens, 'ga naar de universiteit. Hoe kun je weten wat voor toekomst voor je is weggelegd? Misschien zal een dankbare natie je eens tot zijn Eerste Consul uitroepen; dan zal ik, diepgelukkig door die keus, mijn dagen tevreden naast jou eindigen.' Wel ja! Wat een Don Quichotte! Ik zie me al met hem op een eiland eindigen... Met zulke ideeën werd de zoon van een arme Russische majoor opgevoed! Overigens, zoals we zullen zien, het denkbeeld van een revolutie speelde daar al een rol.

Maar hoor eens—zou het niet beter geweest zijn die jongen, in plaats van aan een of andere Duitser of Fransman, bij voorbeeld aan een goede geestelijke toe te vertrouwen voor zijn opvoeding? Nou, dat waag ik te betwijfelen. Ik heb immers van alles doorgemaakt—zelfs een orthodox-christelijke opvoeding. In het jaar 1819, bij voorbeeld, waren wij ingekwartierd in het huis van de hoofdpriester in Dorogoboezj, gouvernement Smolensk. Dat leek ideaal; en vader deed mij dan ook bij hem in de leer. De oude heer bracht me alles bij wat hij zelf wist—dat wil zeggen, als hij nuchter was. Maar vaak had hij gepimpeld, en dan had je de poppen aan het dansen: dan ging hij bakkeleien met zijn twintigjarige zoon. Ik heb meermalen gezien hoe die welopgevoede jongeman zijn eerwaardige vader aan zijn baard trok. Maar ook hier, als overal, bleek een vrouw de goede engel of weldadige fee te zijn. De lieve dochter van de pope, een meisje van vijftwintig, was erg op mij gesteld en gaf me met de grote vasten Vjazmase kruidkoek te eten. Die kruidkoek was er in grote massa's! De hele voorraadkast was er van boven tot onder mee gevuld, alle planken waren volgestouwd, alsof het een boekenmagazijn was. Waar kwamen al die kruidkoeken vandaan? Ja, ziet u, vóór de grote vasten kwamen de parochianen de pastoor geschenken brengen. Ieder van hen boog diep voor de eerwaarde vader en bood hem een koek aan. En Natasja en ik deden ons daar te goed aan.

Ik kan nog een staaltje van priesterlijke opvoeding opdissen.

Op een keer gingen moeder en ik in de paasweek ergens in Belo-Rusland op de biecht bij de dorpspoppe. Dat was een vlotte jonge kerel. Toen hij mijn biecht aangehoord had, gaf hij me het volgende stichtelijke woord mee: 'Wees een brave jongen, gedraag je netjes, dan zal God je belonen en, als je groot bent, een mooie vrouw toebedelen!' Waarlijk, dat zei hij letterlijk... Wat een geestelijke vorming voor een tienjarige jongen! Dat was de beste zegening die hij me kon geven. Over onze regimentspriester zal ik maar zwijgen. Dat was een gewiekste kerel, heel geschikt voor zijn militaire functie. Hij kon dubbelzinnige grappen maken als een cavaleriewachtmeester. Neem mij die pedagogische uitweidingen niet kwalijk—die gooi ik er zó maar tussendoor, om twee systemen te vergelijken.

De leraar onderwees me in het Frans en Duits; mijn overige kennis putte ik zelf uit verschillende bronnen: ik las het *Konversationslexikon*, de Duitse bijbel, de *Siècle de Louis XIV* van Voltaire, *Pucelle d'Orléans*, *Astronomie* van Mauportuis en de romans van Auguste Lafontaine. Ach, wat sprak Poesjkin een diepe waarheid uit: 'Wij allen hebben gestudeerd, zo'n beetje dit en dat geleerd.'

Kessmann⁶ had een originele methode. Hij liet me in het Duits een dagboek schrijven, wat wil zeggen de kleine gebeurtenissen van de dag en mijn eigen gedachten daarover optekenen, waarna hij het nakeek. Om iemands denken en zijn stijl te ontwikkelen is dat, geloof ik, een uitstekende methode—ongetwijfeld stukken beter dan de zogenaamde thema's of schoolopgaven, wanneer je bij voorbeeld opkrijgt een storm te beschrijven, of een lofzang op de bescheidenheid te houden, of de strijd weer te geven tussen de Horatii en de Curiatii⁷ (zoals mij overkwam op mijn examen Frans aan de universiteit). Wat heeft dat voor nut? Het leidt alleen tot frasen en 'amplificaties', die pest van de echte eloquentie. De mens moet van jongs af de waarheid leren spreken, dat wil zeggen zijn eigen gedachten en gevoelens uiten en slechts over die dingen spreken die hem goed bekend zijn, dus niet andermans woorden stelen of eenvoudig een papegaai zijn. Maar laten we de pedagogie terzijde en bepalen we ons tot serieuzere onderwerpen: paulo maiora canamus!⁸

Kessmann woonde in bij de burgemeester van Lipovets, de eerste-luitenant-buiten-dienst Svetsjevski. Die twee waren dikke vrienden en beiden waren tot over de oren betrokken bij revolutionaire activiteiten. In die jaren bereidde iedereen zich op een uitbarsting voor. De elementen waren aan het gisten en de lucht was van elektriciteit verzadigd. Misschien merkten alleen de kortzichtigten in de hoogste sferen daar niets van. Er werd heel vrij gepraat, zelfs in onze militaire kringen. 'Niet voor niets heeft het Russische wapen een tweekoppige adelaar met een kroon op elke kop: wij hebben immers twee tsaren, Alexander I en Araksjev I.'⁹ Zelfs de gewone man morde openlijk tegen Araksjev.

De veertiende december naderde¹⁰ en wierp zijn schaduw vooruit, als alle grote gebeurtenissen. Kolonel Pestel¹¹ was onze naaste buur. Hij werd eenvoudig aanbeden. Het tweede leger vereerde hem als een afgod. Uit ons regiment en uit andere regimenten verzochten officieren voortdurend overgeplaatst te worden naar dat van Pestel. 'Daar heerst vrijheid! Daar heersen edelmoedigheid en eer!' Kessmann en Svetsjevski hadden onbepert vertrouwen in mij. Zonder de geringste terughoudendheid bespraken ze in mijn bijzijn de plannen voor de opstand—hoe ze bij voorbeeld mijn vader gemakkelijk konden arresteren en zich dan van de stad meester zouden maken, enzovoort. Ik hoorde alles aan, wist alles en was tot alles bereid: ik zou geloof ik met hen door water en vuur zijn gegaan...

De interessante vraag doet zich voor wat ik gedaan zou hebben als het inderdaad tot een opstand gekomen was? Zou ik tot het laatst trouw aan mijn vriend gebleven zijn? Of zou ik misschien, zoals dat in de Russische aard ligt, op het beslissende ogenblik omgegaan zijn, mijn vrienden verraden en de kant van het gezag gekozen hebben? Ik weet het waarachtig niet—daar is moeilijk op te antwoorden.

Kessmann oefende een diepgaande invloed op mij uit. De denkbeelden van vrijheid en christelijke gelijkheid schoten diep wortel in me, en ik besloot ze letterlijk toe te passen. Ik had uiteraard een knechtje, Oniska, die voor me zorgde, me hielp bij het wassen, enzovoort. Ik weigerde zijn diensten beslist, tot

groot ongenoegen van mijn vader. Ik wilde geen slaven hebben – ik kon wel voor mezelf zorgen. Wanneer soldaten voor mij aansloegen (vanzelf – de zoon van de majoor!) nam ik mijn pet af en boog beleefd. Dat was lachwekkend en volstrekt ongehoord. Ik diende met hooghartige blik langs ze te lopen en ze absoluut te negeren. Dat liep zo de spuigaten uit dat Afonka, de bediende van onze regimentscommandant, zelfs zijn geduld verloor en mij, in een opwelling van heilige slavenverontwaardiging, een standje maakte: ‘Meneer Vladimir Sergejevitsj toch! U doet helemaal niet zoals een Russisch heer behoort te doen. Het lijkt wel of u een Fransman of Italiaan bent!’ Ach, als ik op dat moment uitgehaald en hem een oorveeg gegeven had, zou hij vast diep voor me gebogen en me als echte Russische edelman erkend hebben...

Ik deed zelfs een poging tot revolutionaire propaganda en politieke welsprekendheid. Een paar boeren werkten in onze tuin. Ik op hen af en over de vrijheid praten! Dat werd meteen aan het hoofdkwartier overgebrieft. Moeder gaf me een terechtwijzing, maar met een begrip en tact die heel duidelijk toonden dat zij helemaal niet tegen de vrijheid was. Ach, zij was een heilige vrouw – ze stond veel hoger dan haar tijd en het milieu waarin het lot haar geplaatst had.

Zo groeide ik op volgens *Émile* – en alles leek goed te gaan, maar één ding ontbrak er: *Émile* had Julie! En inderdaad – de jongeling heeft een reine en heilige afhankelijkheid nodig om hem te behoeden voor onreine liefde – een beschermengel om hem voor de zonde te vrijwaren. Maar hoe en waar was die te vinden? Dat was een probleem. Vader *Enfantin*¹² ging zelfs naar het Verre Oosten om een vrouw te zoeken. Maar een Russisch spreekwoord zegt: Op een goede jager komt het wild af. Er werd een Julie gevonden, maar daarvoor moet het toneel veranderd worden.

*Und herrlich in der Jugend prangen,
Wie ein Gebild aus Himmelshöhen,
Mit züchtigen, verschämten Wangen
Sieht er die Jungfrau vor sich stehn.*

Schiller

Ik was zestien. Ik kwam net terug van het Kievse gymnasium, waar ik ongeveer een jaar doorgebracht had, tot groot verdriet van mijn goede moeder. En er was reden om ontstemd te zijn! Onder de officieren en soldaten had ik heel wat te horen gekregen; maar ik moet bekennen: in het leger had ik nooit zoveel vuiligheid gehoord als in dat adellijke pension (bij de rector van het gymnasium). En toch was dit de bloem van de adel uit het Chersonse en andere zuidelijke gouvernementen. O Russische adel! 'Het vonnis der Eumeniden kunt gij niet meer ontvlieden. Nemesis heeft de bijl geheven en staat u naar het leven!'¹³ De toeziende leraar in het pension (een volbloed Rus) vertelde ons met veel *gusto* van de grote daden van Catharina de Grote—niet die welke in het gouden boek der historie opgetekend staan, maar andere, die tot de geheime hofkroniek behoren. Het hofleven, met *al* zijn bijzonderheden, was in zijn ogen het hoge ideaal waarnaar allen dienden te streven. Hij leerde ons ook dit liedje zingen:

Men spreekt wel van filosofie
Maar weet er niets mee te beginnen.
De beste—zoals ik het zie—
Is die van vreugd, genot der zinnen,
Van lachen om een dwaze grap.
Wees dol, niet te gewetensvol,
Daal rap af langs de levenstrap,
Het leven is van vreugden vol.
De wijzen van oud Griekenland

Waren niet één en al verstand,
 Hun wijsheid is tekortgeschoten
 Als van de liefde zij genoten.

Dat waren de beginselen volgens welke de Russische adel opgevoed werd. In dit geval geef ik de erepalm aan Kessmann: hij stuurde mijn geest althans in een serieuzere richting. Wat er al niet onderwezen werd in dat befaamde gymnasium! Zelfs psychologie en Romeins recht. Maar alles vreselijk oppervlakkig. Niemand leerde ook maar iets grondig. Het waren niets dan frasen, fantasieën, er werd alleen maar zand in de ogen gestrooid—kortom, geestelijke ontucht... En als ik het wel heb was dat de geest op alle lycea, gymnasia en andere scholen van die tijd. Onwillekeurig ga je met Skalozub¹⁴ denken dat het beter zou zijn 'op onze wijs van mars-een-twee te leren, en al die boeken af te zweren'.

Het heerlijke paasfeest naderde. De hele natuur onderging een opstanding. De warme lentelucht riep op tot een nieuw leven en wekte heimwee. Nikifor werd gestuurd om mij te komen halen. Weet u wat Chmelnik voor een plaats is? Daar stond lang geleden een Turkse vesting op een heuvel aan de rivier de Boeg. In 1823 waren de resten ervan nog te zien. Op de plek van het fort stond een tamelijk mooi herenhuis, waar de oud-kolonel Hofmeister woonde, die het landgoed van graaf Kiselev beheerde. Hij was getrouwd en had kinderen: een jongen van negen en een meisje van twaalf, dertien—een heel schrandere en heel knap wezentje. Weelderige kastanjebruine haren vielen op haar schouders, ze had blauwe ogen, een Griekse neus en rozige wangen. Officieel heette ze Jelizaveta Michajlovna, maar ze werd Betty genoemd.

Zij was het die op die onvergetelijke feestdag in 1823 als een stralend visioen vóór mij stond. Wij zeiden niets tegen elkaar, maar kenden elkaar al. Zo was het werkelijk. Kessmann was nu leraar in huize Hofmeister. Het drama van onze liefde werd door hem voorbereid, hij verdeelde de rollen en liet ze ons leren. Alles had letterlijk plaats volgens Rousseau. Er is nauwelijks iemand die *La nouvelle Héloïse* nog leest, maar als je het gelezen